

Sağlık Hizmeti Araştırmalarında Kavram Analizi

Seda AYDAN*

ÖZ

Kavram analizinde amaç bir kavrama ait çeşitli tanımları, kullanımları, uygulamaları ve kavram ile yakından ilgili diğer kavramları analiz ederek kavramı oluşturan temel unsurları belirlemektir. Sağlık profesyonelleri, uygulamalarını güncel tutmak ve hastalara kanıta dayalı kaliteli bakım sunmakla yükümlü oldukları için kavramlar hakkındaki bilgilerini güncellemeleri kanıta dayalı uygulamaların anahtarıdır. Günümüzde sağlık hizmetleri literatüründe yer alan birçok kavramın netlik kazanmamış olduğu görülmektedir. Ayrıca, kavramların farklı disiplinler içinde nasıl kullanıldığını anlamak, bazı araştırma araçlarını diğer disiplinlerden aktaran sağlık hizmeti araştırmacıları için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle kavramların doğru bir şekilde analiz edilmesine ihtiyaç vardır. Sağlık hizmetlerinde kullanılan bazı kavramlar yabancı dilden alıntı yapılmakta, farklı tercüme kullanılmakta veya anlamını tam karşılamayan Türkçe karşılıklar kullanılabilir. Kavram analizi Türkçeye uygun doğru karşılığın sağlanması ve tek tip kavramın kullanılmasını sağlayabilir. Çalışmanın amacı kavram analizini tanımlamak, yöntemleri ortaya koymak ve sağlık hizmetlerindeki uygulama örnekleri sunarak kavram analizinin önemine dikkat çekmektir. Çalışmada Pubmed ve Google Scholar veri tabanlarında "concept analysis", Yök Tez Merkezi ve Google Akademik veri tabanında ise "kavram analizi" ve "kavramsal analiz" şeklinde tarama yapılmış, bulunan tez ve makalelerin sağlık hizmetleri alanında yapılmış yapılmadığı belirlenmiş ve sağlık hizmetlerinde yapılan kavram analizi çalışmalarından bazı örnekler sunulmuştur. Yapılan taramada sağlık hizmetleri kavram analizi konusunda Türkçe yayınların oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Sağlık hizmetlerinde farklı disiplinlerden veya uluslararası literatürden Türkçe'ye geçen ve kavram karmaşası içinde olan bazı kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramların anlamına netlik kazandırmak amacıyla kavram analizlerinin yapılması önemli olabilir.

Anahtar Kelimeler: Kavram analizi, sağlık hizmetleri, nitel araştırma

Concept Analysis in Healthcare Research

ABSTRACT

In concept analysis, the aim is to identify the basic elements that form the concept by analyzing the various definitions, uses, applications and other concepts closely related to the concept. Since health professionals are required to keep their practice up-to-date and to provide quality care based on illness, updating the information about concepts is key to evidence-based practice. Today, many concepts in the healthcare literature are not clear. In addition, understanding how concepts are used within different disciplines is critical for healthcare researchers who transfer some research tools from other disciplines. For this reason, there is a need to analyze the concepts correctly. Some concepts used in the healthcare are quoted from foreign languages, different translations are used, or Turkish equivalents that are not fully meet the meaning of the concept. Concept analysis can provide the right equivalents for Turkish and can use a uniform concept. The purpose of the study is to define the concept analysis, put out methods and draw attention to the importance of concept analysis by putting examples of applications in healthcare. In the study, "concept analysis" was conducted in Pubmed and Google Scholar, and "kavram analizi" were conducted in Yök Thesis Center and Google Akademik and it was determined whether the thesis and articles were made in the field of healthcare and some examples were given from concept analysis studies in healthcare. It has been seen that Turkish publications are very limited in terms of concept analysis in healthcare. There are some concepts in healthcare that are from other disciplines or from international literature to Turkish and are in confusion of concepts. It may be important to conduct concept analysis in order to clarify the meaning of these concepts.

Keywords: Concept analysis, healthcare, qualitative research

* Arş. Gör. Dr. Seda Aydan, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

I. GİRİŞ

Kavramlar, herhangi bir disiplin için bilimsel bilginin veya teorik çerçevelerin temel yapı taşlarıdır. Bir disiplini yönlendiren teorilerin gücü, kavram analizinin kalitesine bağlıdır. Bu nedenle, araştırma ve teori geliştirmede yeterince veya doğru anlaşılmayan kavramların kullanılması, güvenilirlik ve geçerliliğin şüpheli olmasına neden olacaktır (Botes 2002).

Bilimsel bir araştırmanın amacı, sistematik bilimsel inceleme ve araştırma süreci boyunca yeni gerçekler veya ilişkiler keşfederek mevcut bilinen bilgiyi artırmak, genellikle bir "bilgi birikimi" sağlamak için girişimde bulunmaktır (Macleod-Clark, Hockey 1989). Kavram analizi ise, özellikle kavramlar hakkında bilgi birikimine katkıda bulunabilecek bir yöntemdir. Duyarlı bir sürece sahip olan kavram analizi bir kavramı daha iyi anlayabilmek için gereklidir. Kavram analizi kelimelerin netliğe kavuşturulması, tanımlanması ve anlamlandırılmasını sağlar (Hull 1981; Norris 1982; Walker, Avant 1995).

Kavram analizinin adımlarından biri olan kavram açıklaması (concept clarification) kullanışlı ve kullanılabilir bilgiyi geliştirmede önemli bir adımdır. Kavram açıklaması, bir fenomeni karakterize etme ve sınıflandırmayı geliştirir ve bir kavramın güçlü yanları ve zayıflıklarını değerlendirmeyi sağlar (Toftthagen, Fagerstorm 2010).

Sağlık hizmetleri literatüründe kullanılan bazı kavramlarda netlik olmadığı görülmektedir. Kaya ve Turan (2017) da çalışmalarında hemşirelik literatüründe yer alan birçok kavramın yeterince açıklanmamış, belirsiz, güncelliğini kaybetmiş ve kullanışlı olmadığı belirtmiştir. Bu nedenle sağlık hizmetlerinde kullanılan anlam ve kullanımı açısından netlik sağlanamamış olan kavramların doğru bir şekilde analiz edilmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmada; kavram analizi tanımlanarak kavram analizi yöntemleri anlatılmış, ayrıca sağlık hizmetlerindeki uygulama örnekleri ortaya konarak kavram analizinin önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır.

II. KAVRAM ANALİZİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ VE YÖNTEMLERİ

Demirtaş ve Barth (1997) kavramı, olgular kategorisini temsil eden bir sözcük ya da cümle ile ifade edilen ve bundan dolayı bir olguya göre düşünülmesi biraz zor olan soyut bir düşünce olarak tanımlamıştır. Genel anlamda kavram, insan zihninde anlaşılan, farklı obje ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi yapısıdır; bir sözcükle ifade edilir (Ülgen 2004). Dolayısıyla bir kavramdan bahsedilirken farklı kişiler için farklı anlamlar ortaya çıkabilir. Bu farklılıkların oluşmasını engellemek amacıyla kavram analizi önemli olabilir.

Kavram analizi basit olarak ifade edilecek olursa, bir disiplinin ilgi alanına giren kavramların özelliklerini ya da niteliklerini açıklığa kavuşturmak için inceleyen bir yöntem ya da yaklaşımı içerir (Cronin et al. 2010). Kavram analizinde kavramı açıklarken ilk üç hedef insan davranışını tanımlama, açıklama ve insan davranışını anlamlandırmayı içerir (Norris 1982). Dolayısıyla, kavram analizinin bilimsel bilgiye katkıda bulunduğu sonucuna varılabilir. Kavram analizinde amaç bir kavrama ait çeşitli tanımları, kullanımları, uygulamaları ve kavram ile yakından ilgili diğer kavramları analiz ederek kavramı oluşturan temel unsurları belirlemektir. Bütün disiplinlerde, kavramlar bilgi geliştirme ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Bu nedenle, kendi disiplinleri için bilgi ve teori geliştirmeyi amaçlayan herhangi bir uygulayıcı, eğitimci veya araştırmacı nihayetinde kavramların doğasını ve oynadıkları rolü ele almalıdır (Rodgers, Knafl 2000). Sağlık profesyonelleri de uygulamalarını güncel tutmak ve hastalara kanıta dayalı kaliteli bakım sunmakla yükümlü oldukları için (Hamer, Collinson 2000) kavramlar hakkındaki bilgilerini güncellemeleri kanıta dayalı uygulamaların anahtarıdır.

Kavram analizi bir kavramı anlamaya yardımcı olmakla birlikte, karmaşıktır ve bu yöntemi uygulamada yeni olanlar için kafa karıştırıcı olma potansiyeline sahiptir (Cronin et al. 2010). Kavram analizi etkileşimsiz nitel araştırmalar arasında sınıflandırılmıştır. Etkileşimsiz nitel araştırma, birebir etkileşim gerektirmeyen daha çok dokümanlara dayalı veri toplama ve analiz esasına dayalı nitel araştırma deseni olarak tanımlanmaktadır (Sözbilir 2012). Kavram analizi yapabilmek için çeşitli zamanlarda çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Kavram analizi yöntemlerinin incelenmesi, birçoğu Wilson (1963) ve Walker ve Avant (1995)'in çalışmalarına atıfta bulunan bir dizi sistemi ortaya çıkarmaktadır. Walker ve Avant (1995), Wilson (1963)'un yaklaşımını hemşirelikteki önemli kavramlar ile ilgili çalışmasına adapte etmiştir. Norris (1982), birisi Wilson'un tekniği olan on kavram açıklama yöntemini sıralamış ve açıklamıştır. Amacı belirli bir kavramı incelemek olan çalışmaların çoğu, Wilson (1963), Walker ve Avant (1995) tarafından ileri sürülen yöntemleri ya da her ikisinin bir kombinasyonunu kullanmaktadır.

Koort (1975) kavramların analizinde anlamsal bir yön geliştirmiştir. Koort (1975) için amaç, bir kavram ailesi içinde benzer ve farklı kavram özelliklerine sahip olan kavramları ve/veya kavramların kombinasyonlarını keşfetmektir. Analizin materyali olarak, aynı dili tanımlayan birkaç sözlük kullanılır ve analiz, belirli bir dilde bir kavramın verildiği anlamların araştırılması haline gelir. Analiz tarafsız değildir ve matris, paradigma ve değerlendirme olmak üzere üç analiz safhasından oluşan etimolojik bir soruşturma içermektedir.

Matris aşamasında, bir sözlükteki eş anlamlılar özetlenmiştir. Paradigma aşamasında, kavram ailesi içindeki farklı üyeler, bir ayrımcılık paradigması ve eş anlamlı olarak belirlendiği ölçüde birbirleriyle ilişkili olarak karşılaştırılır. Paradigma evresinin değerlendirme aşaması, yorumlama evresini matris evresi ile birlikte yönlendirir. Daha sonra, kavramın bir veya birkaç operasyonel tanımıyla sonuçlanan test edilebilirlik analizi oluşur. Seçilen kavramın tarihsel perspektifi çeşitli dönemlerde yayınlanan sözlükleri kullanarak elde edilir.

Literatürde yaygın olarak kullanılan kavram analizi yöntemleri aşağıda kısaca açıklanmıştır. Araştırmacı analiz edeceği kavrama göre kendisinin benimsediği yaklaşıma en yakın olan yöntemi seçebilir. Yöntemlerdeki ortak adımlar; kavramın seçilmesi, analizin amacını belirleme, kavramın olası kullanımlarını belirleme, verinin toplanacağı örnekleme belirleyerek kavramın tanımlayıcı özelliklerini ortaya koyma, örnek vakalar oluşturma, kavramın belirleyicileri ve sonuçlarını belirleme ve ölçüm yollarını ortaya koymadır. Bu şekilde kavram, bilimsel adımlarla tüm yönleriyle ele alınmakta ve kavrama ilişkin herhangi bir çelişki kalmayacak şekilde tanımlanmaktadır.

2.1. Wilson'ın Kavram Analizi Yöntemi

Wilson (1963)'ın kavram analizi yöntemi, ne sözcüklerin anlamı ne de durum ya da değerler ile ilgili sorular içerir. Bunun yerine, sözcüklerin kullanımları ya da olası kullanımları ile ilgilenir. Wilson (1963)'ın kavram analizi yöntemindeki ilk adım "kavrama ilişkin soruları belirlemek"tir. Daha sonra kavrama ilişkin model vaka geliştirilir ve bu vakanın karşıtı, ilişkili, uç sınırı ve olası senaryolar içeren vakalar geliştirilir. Wilson (1963)'a göre, toplumsal durum, temel kaygı ve uygulamalı sonuçların da incelenmesi gereklidir. Teknik "dildeki sonuçlar" adımı ile tamamlanır. Bütün adımlar her durumda eşit derecede yararlı değildir, ancak her aşamayı sırayla uygulamak akılcı bir yöntem olabilir.

2.2. Rodgers'ın Gelişimsel Kavram Analizi

Rodgers (1989) koşulları ve sınırları yok sayan indirgemeci yaklaşımın durağan bir görünümünü temsil etmesi nedeniyle Wilson (1963)'in yöntemini eleştirmektedir. Rodgers (1994) kavram gelişiminin dönüşümsel (evrimsel) bir döngüsünü önermektedir. Rodgers (1994) kavramların gelişiminin üç ögeden etkilendiğini savunmaktadır. Bunlar “önem”, “kullanım” ve “uygulama”dır. Bu analiz yaklaşımı ve Rodgers (1994)'in kavram gelişimi döngüsü sentezinin, “bir kavramın kesin anlamının kavramın kullanıldığı duruma bağlı” olduğunu belirten Becker (1983)'in yaklaşımı ile de bağdaştığı görülmektedir. Bir kavramın ortak kullanımının analizi, kavramın tanımlanmasına ve açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olur. Watson (1991)'in kavramların dinamik doğasına ilişkin iddiasına göre kavramlar sürekli değişime tabidir. Rodgers'ın kavram gelişimi, terimle ilişkili birtakım özellikleri tanımlamaya yardımcı olur ve daha sonra bu tanımlamalar kavramın tanımını oluştururlar (Rodgers 1994).

Rodgers (1994)'in gelişimsel kavram analizi, tümevarımsal bir analiz yöntemidir. Rodgers, kavramların zaman içerisinde geliştiğini ve kullanıldıkları durumdan etkilenmekte olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla kavramlar sürekli olarak dinamik bir gelişme geçirmekte ve bir kavramın içeriğinin, eş anlamlı ve ilgili terimlerin, belirleyicilerin, özelliklerin, örneklerin ve meydana gelen sonuçların nasıl analiz edildiğini yeniden tanımlamaktadır. Yapılan analiz yalnızca daha ileri araştırmalar için bir yön gösterir ve kesin bir sonuç vermez (Toftthagen, Fagerstrom 2010).

2.3. Walker ve Avant'ın Kavram Analizi

Walker ve Avant (2005) kavram analizinin birincil amacının, bir kavramın tanımlanmış özellikleri ile ilgisiz özellikler arasında ayırım yapmak olduğunu savunmaktadırlar. Bir araştırmacı bir kavramı izole ettikçe kavramın iç yapısını görmek daha kolaydır. Örneğin, Rodgers (1994) ve Walker ve Avant (2005), kavram analizinin amacını hemşirelik mesleğinde kullanılan kavramları analiz etmek, tanımlamak, geliştirmek ve değerlendirmek amacıyla algılayan bir yönü temsil etmektedir. Wilson (1963)'in kavram analizi yönteminden geliştirilen Walker ve Avant (2005)'in yöntemi, kavram analizi için klasik ve geleneksel bir yöntem olarak kabul edilir.

Walker ve Avant (2005), hemşirelik bilminde kullanılan kavramların operasyonel bir tanımını ortaya çıkarmak için bir adım-adım analiz konsepti savunmaktadır. Walker ve Avant (2005) Wilson (1963)'in kavram analizini 11'den 8 basamağa kadar basitleştirmişlerdir. Walker ve Avant, kavramları zaman içinde değişen bilişsel yapılar olarak görmektedir. Tablo 1'de yaygın olarak kullanılan kavram analizi modellerinin adımları yer almaktadır.

Tablo 1. Çeşitli Modellere Göre Kavram Analizinin Adımları

Wilson'ın Modeli	Walker ve Avant'ın Modeli	Rodger'ın Modeli
Kavrama ilişkin soruları belirlemek	Kavramın seçimi	İlgilenen kavramı belirleme
Kavrama ilişkin sorular ile yakından ilişkili doğru cevaplar	Analizin amacını belirleme	Kavramın eş anlamlı terimlerini ve ilgili kullanımlarını belirleme
Model vakalar	Kavramın olası kullanımlarını belirleme	Veri toplamak için uygun bir örneklem belirleme ve seçme
Karşıt vakalar	Tanımlayıcı özelliklerini belirleme	Kavramın özelliklerini belirleme
İlişkili vakalar	Model bir vaka oluşturma	Kavramın belirleyicileri ve sonuçlarını belirleme
Sınırdaki vakalar	Sınırdaki, ilişkili olan karşıt, uygunsuz vakaları oluşturma	İlgilenilen kavramla ilişkili olan kavramları belirleme
Olası senaryolar	Belirleyici faktörleri ve sonuçları belirleme	Kavramın model bir vakasını tanımlama
Sosyal durum	Ölçüm yollarını belirleme	
Sosyal durum ile yakından ilişkili temel kaygılar		
Uygulamalı sonuçlar		
Dildeki sonuçlar		

Kaynak: Cronin et al. 2010

III. SAĞLIK HİZMETİ ARAŞTIRMALARINDA KAVRAM ANALİZİ VE BAZI UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Bir disiplinin bilimsel araştırma temelini oluşturulmasında, kendi ilgi alanıyla ilgili iyi gelişmiş temel kavramların sorumlu olduğu düşünülmektedir. Sağlık alanında kavram analizinin ortaya çıkmasının da öncelikle bu nedenle olduğu savunulmuştur (Weaver, Mitcham 2008). Disipline bakılmaksızın, bilgi geliştirme amacıyla yapılan araştırmalar, mevcut bilginin araştırılmasıyla ve araştırılacak kavramın kavramsal ve teorik anlayışını geliştirmekle başlamalıdır (Kvale 1996).

Günümüzde sağlık hizmetleri literatüründe yer alan bazı kavramların netlik kazanmamış olduğu görülmektedir. Sağlık hizmetlerinde örgütsel davranış (mobbing, empati gibi), psikoloji (tükenmişlik gibi), yönetim bilimleri (güçlendirme gibi) gibi farklı disiplinlerden gelen kavramların kullanılması bunun büyük bir nedeni olabilir. Bu nedenle, kavramların disiplinler içinde nasıl kullanıldığını anlamak, bazı araştırma araçlarını diğer disiplinlerden aktaran sağlık hizmeti araştırmacıları için kritik öneme sahiptir. Örneğin, geçen yüzyılın sonunda, hemşirelik bilgi tabanının gelişmesindeki sınırlamalardan birinin, araştırmalarda kavramların belirsiz kullanımı olduğu fark edilmiştir (Weaver, Mitcham 2008). Hemşirelikle ilgili kullanımdaki kavramların çoğu, sağlık ve hastalık deneyimlerini anlamakla ilgilenen davranışsal kavramlar (başetme, özbakım, bakım, ıstırap çekmek, umut, güven, güvence gibi) olduğu için genellikle “olgunlaşmamış”tır. Kavramların olgunlaşmamış olmaları; yeterince tanımlanmamış olmaları, diğer disiplinlerden farklı olarak kullanılıyor olmaları, disiplinin her bir üyesi için farklı imgeler yaratabilmesi, farklı anlam ifade etmesi veya uygulama alanındaki diğer kavramlardan ayırt edilemez olmaları anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, hemşirelik alanındaki çabalarını, kendileri ile ilgili olan ve

geliştirilebilecekleri, açıklığa kavuşturulabilecekleri ve yeniden tanımlanabilecek olan kavramların anlamlarını belirlemeye yöneltmişlerdir (Walker, Avant 2005).

Kavramların farklı disiplinlerden gelmesi yanında, farklı diller için analiz edilmesi önemlidir. Koort (1975) kavram analizinde belirli bir dilde bir kavrama verilen anlamların araştırılmasından söz eder. Sağlık hizmetlerinde kullanılan bazı kavramlar yabancı dilden alıntı yapılmakta, farklı tercüme kullanılmakta veya tam karşılama veya doğru olmayan Türkçe karşılıklar kullanılabilir. Örneğin İngilizce’de “quantified self” olarak ortaya çıkan ve kişinin kendisine ait değerlerini ölçmesi anlamına gelen kavram Türkçe’de “kendini ölçüm, kendini sayısallaştırma, bireysel ölçüm, nicelleştirilmiş benlik” gibi çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Burada önemli olan, kelimelerin tam Türkçe karşılığı ile mi çevrileceği, yoksa kavramı anlamına ve kullanılış amacına uygun olarak Türkçe’de daha iyi ifade edilecek şekilde kullanmak mı olduğuna karar vermektir. Bu karmaşayı gidermek için bazı çalışmalar söz konusudur. Örneğin Türk Dil Kurumu’nca, hemşirelik bilim alanında kullanılan terimleri belirlemek ve tanımlamak amacıyla "Hemşirelik Terimleri Sözlüğü" yayınlanmıştır. Bu noktada kavram analizi de Türkçe’ye uygun doğru karşılığın sağlanması ve tek tip kavramın kullanılmasına yardımcı olabilir.

3.1. Yöntem

Kavram analizini tanımlamak, yöntemlerini ortaya koymak ve sağlık hizmetlerindeki uygulama örnekleri sunarak kavram analizinin önemine dikkat çekmeyi amaçlayan bu çalışma bir derleme çalışması olarak tasarlanmıştır. Çalışmada 2017 yılı Mayıs ve Haziran ayları boyunca Türkçe ve İngilizce dillerinde kavram analizi ile ilgili yapılmış çalışmalar taranmıştır. Pubmed ve Google Scholar veri tabanlarında “concept analysis”, Yök Tez Merkezi ve Google Akademik veri tabanında ise “kavram analizi” ve “kavramsal analiz” şeklinde tarama yapılmıştır.

İlgili tarama sonucunda Google Scholar’da 4.125.000, Pubmed’de ise 68.126 sonuç elde edilirken, Google Akademik’te “kavram analizi” taraması için sadece 50.300, “kavramsal analiz” taraması için ise 47.600 sonuç elde edilmiştir. Dolayısıyla, kavram analizi ile ilgili İngilizce fazla sayıda yayın olduğu, Türkçe yayınların ise oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. İngilizce yayınlanan kavram analizi çalışmalarından sağlık hizmetlerinde yapılan çalışmaların da oldukça fazla olduğu görülmüştür. Sağlık hizmetlerinde yapılan Türkçe kavram analizi çalışmaları ise yine kısıtlıdır. Türkçe yayınlanan 26 kavram analizi makalesinden 7’sinin sağlık hizmetlerinde yapıldığı, 8 tezden ise hiçbirinin sağlık hizmetlerinde yapılmadığı görülmüştür. Bu çalışmada sağlık hizmetlerinde yapılan kavram analizi çalışmalarından bazı örnekler sunulmuştur.

3.2. Bulgular

Google Akademik veri tabanında yapılan taramada sağlık hizmetlerinde kavram analizi konusunda Türkçe yayınların oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür (Çıtak, Uysal 2012; Altıok ve diğerleri 2011; Altıok, Üstün 2014; Kaya, Turan 2017; Koşar, Besen 2015; Koyun, Prochaska 2015; Ünver ve diğerleri 2014). Yök Tez Merkezinde ise “kavram analizi” şeklinde yapılan taramada 7, “kavramsal analiz” şeklinde yapılan taramada ise 8 teze ulaşılmış ancak bunların hiçbirinin sağlık alanında olmadığı görülmüştür.

Çıtak ve Uysal (2012) hemşirelik için “eleştirel düşünme” kavramını incelemiş ve eleştirel düşünmenin bazı özelliklerinin kişilerin kişilik özelliklerinden (sezgi sahibi olma, şüphecilik, meraklı olma gibi) kaynaklandığı, bazı özelliklerin ise kişinin alacağı eğitimle (sözlü ve yazılı dili etkili kullanabilme, soru sorabilme, bilimsel yaklaşım gibi) geliştirilebileceğini belirlemişlerdir. Altıok ve arkadaşları (2011) ise “bakım” kavramını incelemiş ve bakım

kavramının tanımının kolay olmadığı çoğunlukla ilişkisel bir kavram olduğu şefkat, duyarlılık, değer verme, katılma, ahlaki zorunluluk, terapötik müdahale, ilişki, bilgi verme, hasta ve ailelerinin hemşirelerden açık ve net bilgiler alma, soruların cevaplanması ve beklentilerin de kavramın içinde yer aldığı sonucuna ulaşmışlardır. Altıok ve Üstün ise “profesyonellik” kavramını incelemiş ve hemşireler, memnuniyetsizlik, engellenme, iş yükünden, öğrenciler ise toplum imajı, eğitim yaşantıları ile çalışanların profesyonellik algılarından etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca, soyut bir kavram olan profesyonelliğin ancak somut eylemlerle daha iyi anlaşılabilceği sonucuna ulaşmışlardır.

Ünver ve diğerleri (2014) “basınç yaraları” için bugüne kadar kullanılagelen kavramların kelime anlamlarını irdelenmiş ve bu çalışmaları ile Türkçeye uygun tek tip kavramın kullanılması konusunda yol gösterici olmayı amaçlamışlardır.

Cronin ve diğerleri (2010) uygulayıcılar, araştırmacılar ve eğitimcilerin, tüm bilimsel disiplinlerde, kendi alanlarında bilgi ve teori geliştirilmesinde önemli olan kavramlarla ilgilendiklerini, ancak sağlık alanında genellikle soyut olan, anlamları belirsiz olan veya kötü tanımlanmış kavramlarla karşı karşıya kaldığını belirtmiştir. Bu nedenle sağlık alanına ilişkin uygulamayı iyileştiren bilgiyi geliştirmek için kavramsal açıklığın gerektiğini ortaya koymuşlardır.

Baldwin (2008) kavram analizinin bilgiye ve dolayısıyla hemşirelik uygulamasına önemli katkı yapabilecek kavramların tanımlanmasına yönelik pragmatik ve titiz bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir. Tablo 1’de çeşitli yıllarda yapılan çeşitli kavram analizi örnekleri yer almaktadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, kavram analizinin 90’lı yıllardan beri yapıldığı, daha çok hemşirelik alanında uygulandığı ve Walker ve Avant’ın kavram analizi ile Rodgers’ın gelişimsel kavram analizinin kullanıldığı görülmektedir.

Toftagen ve Fagerstrom (2010) Rodger’ın gelişimsel kavram analizinin hemşirelik biliminde bilgiyi geliştirmede geçerli bilimsel bir yöntem olduğunu ortaya koymuştur. Yöntemin gücü, analiz işlemi sırasında net safhalar üzerine odaklanarak, sistematik olması ve seçilen bir kavramın hem kendi disiplini içinde hem de diğer sağlık bilimleri içinde nasıl kullanıldığını analiz ederek, hemşirelik biliminin merkezinde yer alan kavramların açıklığa kavuşturulmasına, tanımlanmasına ve açıklanmasına katkıda bulunabilmesidir. Bir kavramın çeşitli disiplinlerde nasıl kullanıldığına dair benzerlikleri ve farklılıkları vurgulayan disiplinlerarası bir perspektif, kavrama ilişkin bilgiyi artırabilirken, disipline ait özgülüğü açıklığa kavuşturmak önemlidir.

Tablo 2’de sağlık hizmetlerinde yapılmış kavram analizi çalışmalarından bazı örnekler sunulmuştur. Yabancı literatürde bu örnekleri artırmak mümkün görünmektedir. Literatürde palyatif bakım (Meghani 2004) gibi klinik bakım ile ilgili, hasta otonomisi (Lindberg et al. 2014), tedaviye uyma (Bissonnette 2008; Gardner 2015), direnç (Earvolino-Ramirez 2007; Windle 2011; Garcia-Dia et al. 2013) ve demoralizasyon (Li et al. 2015) gibi hasta psikolojisi ve davranışı ile ilgili, yaşam kalitesi (Meeberg 1993; Haas 1999) gibi hasta sonuçları ile ilgili, profesyonellik (Altıok, Üstün 2014), eleştirel düşünme (Çıtak, Uysal 2012) gibi örgütsel davranış ile ilgili farklı pek çok disiplindeki çeşitli kavramların analiz edildiği görülmektedir.

Tablo 2. Kavram Analizinin Sağlık Hizmetlerindeki Uygulama Örnekleri

Araştırmacılar	Yıl	Kavram	Disiplin	Yöntem
<i>Yoder</i>	1990	Mentoring (Danışmanlık)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi ve Rodgers'ın gelişimsel kavram analizi
<i>Meeberg</i>	1993	Quality of life (Yaşam kalitesi)	Hemşirelik ve sağlık hizmetleri	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Ream and Richardson</i>	1996	Fatigue (Yorgunluk)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Cahill</i>	1996	Patient participation (Hasta katılımı)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Wiseman</i>	1996	Empathy (Empati)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Ellis-Stoll and Popkess-Vawter</i>	1998	Empowerment (Güçlendirme)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Ballou</i>	1998	Autonomy (Otonomi)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Haas</i>	1999	Quality of life (Yaşam kalitesi)	Sağlık hizmeti	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Garbett and McCormack</i>	2002	Practice development (Uygulama geliştirme)	Hemşirelik	Morse and Manley and McCormack
<i>McCormick</i>	2002	Uncertainty in illness (Hastalıkta belirsizlik)	Hemşirelik	Morse's description of concept analysis
<i>Speros</i>	2004	Health literacy (Sağlık okur-yazarlığı)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Xyrichis and Ream</i>	2008	Teamwork (Takım çalışması)	Sağlık hizmeti	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Wagner and Bear</i>	2008	Patient satisfaction (Hasta tatmini)	Hemşirelik	Rodgers'ın gelişimsel kavram analizi
<i>Sahlsten et al.</i>	2008	Patient participation (Hasta katılımı)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Feng et al.</i>	2008	Patient safety culture (Hasta güvenliği kültürü)	Hemşirelik	Caron and Bowers (2000) dimensional analysis approach
<i>Zulkosky</i>	2009	Self-efficacy (Öz yeterlik)	Hemşirelik	Rodgers'ın gelişimsel kavram analizi
<i>Simmons</i>	2010	Clinical reasoning (Klinik akıl yürütme)	Sağlık hizmetleri	Rodgers'ın gelişimsel kavram analizi
<i>Altok ve diğerleri</i>	2011	Bakım	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Morgan and Yoder</i>	2011	Person-Centered Care (Kişi odaklı bakım)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Çıtak ve Uysal</i>	2012	Eleştirel düşünme	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Altok ve Üstün</i>	2014	Profesyonellik	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Baik</i>	2016	Team-Based Care (Takım odaklı bakım)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Ying-Siou et al.</i>	2017	Safety climate (Güvenlik iklimi)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi
<i>Allen-Duck et al.</i>	2017	Healthcare quality (Sağlık hizmetleri kalitesi)	Hemşirelik	Walker ve Avant'ın kavram analizi

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık hizmetlerinde kavram analizi yönteminin uzun yıllardan beri süregeldiği ve günümüzde de çeşitli kavramların analiz edildiği görülmektedir. Sağlık hizmetlerinde kullanılan yeni kavramların ortaya çıkması ile bu kavramlar analiz edilmeye ihtiyaç duyulacaktır. Ayrıca, bir kavrama olan bakış açısının değişimi ve gelişimi de, kavram analizi ihtiyacını artırmaktadır. Sağlık hizmetlerinde kullanılan bir kavram süreç içerisinde gelişip yenilenebilmekte ve farklı boyutlarda tanımlanabilmektedir. Bununla birlikte, bazı kavramlar bir dilden başka bir dile çevrilirken farklı karşılıklar kullanılmaktadır. Bu durum da kavram karmaşasına neden olmaktadır. Bu nedenlerle kavram analizi sadece belirli bir dönemin ihtiyacını karşılayacak bir yöntem olmayıp, alandaki bilgileri iyileştirmede sürekli ihtiyaç duyulabilecek bir yöntemdir.

Sağlık hizmetlerinde kavram analizi konusunda uluslararası çalışmalar oldukça fazla iken, Türkçe çalışmaların sayısının oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Sağlık hizmetlerinde uluslararası literatürden Türkçe'ye geçen, ancak anlamını tam karşılamayan ve Türkçe'ye tam olarak uyarlanamayan ve kavram karmaşası içinde olan bazı kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramların anlamına netlik kazandırmak amacıyla kavram analizlerinin yapılması önemli olabilir.

Sağlık hizmetlerinde kavram analizinin çoğunlukla hemşirelik alanında yapıldığı görülmektedir. Sağlık yönetimi, tıp gibi alanlarda da bu yöntemin teşvik edilmesi önem taşımaktadır. Başka disiplinlerden gelerek sağlık hizmetlerinde kullanılan kavramların da sağlık hizmetleri açısından analizi gereklidir. Temeli yönetim bilimi, örgütsel davranış, mühendislik gibi alanlara dayanan kavramların sağlık hizmetleri için gerçekten ne anlama geldiğinin ayrıntılı şekilde incelenmesi ve netlik sağlanması önemlidir.

Bir kavram hakkında netlik kazanılması o kavramdan herkesin aynı şeyi anlamasını, dolayısıyla hem sağlık çalışanlarının kendi aralarında hem de hastalar ile sağlık çalışanları arasında doğru bir iletişimin kurulmasını sağlayabilir. Ayrıca, bilimsel literatürdeki karmaşıklığın azalması ve kavramlar ile anlatılmak istenen herkesin doğru şekilde anlamasını sağlayabilir. Kavram analizi yoluyla bir kavrama ait mesleki özelliklerin, belirleyicilerinin ve sonuçlarının anlaşılması, sağlık hizmetlerinde bu kavramın önemini vurgulayacak ve istenen bir özellik ise uygulanmasını da teşvik edecektir.

KAYNAKLAR

1. Çıtak E. A ve Uysal G. (2012) Kavram Analizi: Eleştirel Düşünme. **Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi** 9(3): 3-9.
2. Allen-Duck A., Robinson J. C. and Stewart M. W. (2017) Healthcare Quality: A Concept Analysis. **Nursing Forum** 52(4): 377-386.
3. Baik D. (2016) Team-Based Care: A Concept Analysis. **Nursing Forum** 52(4): 313-322.
4. Baldwin M. A. (2008) Concept Analysis as a Method of Inquiry. **Nurse Researcher** 15(2): 49-58.
5. Ballou K. A. (1998) A Concept Analysis of Autonomy. **Journal of Professional Nursing** 14(2): 102-110.
6. Becker C. H. (1983) A Conceptualization of Concept. **Nursing Papers** 15(2): 51-58.

7. Bissonnette J. M. (2008) Adherence: A Concept Analysis. **Journal of Advanced Nursing** 63(6): 634-643.
8. Botes A. (2002) Concept Analysis: Some Limitations and Possible Solutions. **Curatationis** 25(3): 23-7.
9. Cahill J. (1996) Patient Participation: A Concept Analysis. **Journal of Advanced Nursing** 24(3): 561-571.
10. Cronin P., Ryan F. and Coughlan M. (2010) Concept Analysis in Healthcare Research. **International Journal of Therapy and Rehabilitation** 17(2): 62-68.
11. Demirtaş A. ve Barth L. J. (1997) **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Yök/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, Ankara.
12. Earvolino-Ramirez M. (2007) Resilience: A Concept Analysis. **Nursing Forum** 42(2): 73-82.
13. Ellis-Stoll C. C. and Popkess-Vawter S. (1998) A Concept Analysis on the Process of Empowerment. **Advanced Nursing Science** 21(2): 62-68.
14. Feng X., Bobay K. and Weiss M. (2008) Patient Safety Culture in Nursing: A Dimensional Concept Analysis. **Journal of Advanced Nursing** 63(3): 310-319.
15. Garbett R. and McCormack B. (2002) A Concept Analysis of Practice Development. **Journal of Research in Nursing** 7(2): 87-100.
16. Gardner C. N. (2015) Adherence: A Concept Analysis. **International Journal of Nursing Knowledge** 26(2): 96-101.
17. Garcia-Dia M. J, DiNapoli J. M., Garcia-Ona L., Jakubowski R. and O'Flaherty D. (2013) Concept Analysis: Resilience. **Archives of Psychiatric Nursing** 27(6): 264-270.
18. Haas B. K. (1999) A Multidisciplinary Concept Analysis of Quality of Life. **Western Journal of Nursing Research** 21(6): 728-742.
19. Hamer S. and Collinson G. (2000) **Achieving Evidence-Based Practice: A Handbook for Practitioners**. Bailliere Tindall in Association with the RCN, Edinburgh.
20. Hull R. T. (1981) Responsibility and Accountability Analyzed. **Nursing Outlook** 29(12): 707-712.
21. Kaya N. ve Turan N. (2017) Hemşirelik Biliminde Kavram Analizi. **Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Science** 9(2): 153-163.
22. Koort P. (1975) **Semantisk analys och konfigurationsanalys. Tva hermeneutiska metoder (Semantic Analysis and Configuration Analysis. Two Hermeneutical Methods)**. Studentlitteratur, Lund.
23. Koşar C. ve Besen B. D. (2015) Kronik Hastalıklarda Hasta Aktifliği: Kavram Analizi. **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi** 8(1): 45-51.

24. Koyun A. ve Prochaska J. M. (2015) Sigara Bırakma Davranışına İlişkin Değişim Aşamaları: Bir Kavram Analizi. **Uluslararası Hakemli Hemşirelik Araştırmaları Dergisi** 5: 81-93.
25. Kvale S. (1996) **An Introduction to Qualitative Research Interviewing**. Sage, Thousand Oaks.
26. Li Y. C., Chou, F. H. and Wang H. H. (2015) Demoralization: A Concept Analysis. **Journal of Nursing** 62(3): 83-88.
27. Lindberg C., Fagerström C., Sivberg B. and Willman A. (2014) Concept Analysis: Patient Autonomy in a Caring Context. **Journal of Advanced Nursing** 70(10): 2208–2221.
28. Macleod-Clark J. and Hockey L. (1989) **Further Research for Nursing**. Scutari Press, London.
29. McCormick K. M. (2002) A Concept Analysis of Uncertainty in Illness. **Journal of Nursing Scholarship** 34(2): 127-131.
30. Meeberg G. A. (1993) Quality of Life: A Concept Analysis. **Journal of Advanced Nursing** 18(1): 32-38.
31. Meghani S. H. (2004) A Concept Analysis of Palliative Care in the United States. **Journal of Advanced Nursing** 46(2): 152–161.
32. Morgan S. and Yoder L. H. (2012) A Concept Analysis of Person-Centered Care. **Journal of Holistic Nursing** 30(1): 6-15.
33. Norris C. M. (1982) **Concept Clarification in Nursing**. Aspen Systems, Rockville.
34. Altıok H. Ö. ve Üstün B. (2014) Profesyonellik: Kavram Analizi. **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi** 7(2): 151-155.
35. Altıok H. Ö., Şengün F. ve Üstün B. (2011) Bakım: Kavram Analizi. **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi** 4(3): 137-140.
36. Ream E. and Richardson A. (1996) Fatigue: A Concept Analysis. **International Journal of Nursing Studies** 33(5): 519-529.
37. Rodgers B. L. (1989) Concepts, Analysis and the Development of Nursing Knowledge: The Evolutionary Cycle. **Journal of Advanced Nursing** 14(4): 330-335.
38. Rodgers B. L. (1994) Concept, Analysis and the Development of Nursing Knowledge: The Evolutionary Cycle. In Smith J.P. (Ed.) **Models, Theories and Concepts**. Blackwell, Oxford.
39. Rodgers B. L. and Knafk K. A. (2000) **Concept Development in Nursing** (Second ed.). Saunders, Philadelphia.
40. Sahlsten M. J., Larsson I. E., Sjöström B. and Plos K. A. (2008) An Analysis of the Concept of Patient Participation. **Nursing Forum** 43(1): 2-11.

41. Simmons B. (2010) Clinical Reasoning: Concept Analysis. **Journal of Advanced Nursing** 66(5): 1151-1158.
42. Sözbilir M. (2012) **Araştırma Yaklaşım-Desen ve Yöntemleri**. <https://msbay.files.wordpress.com/2009/10/6-hafta-arac59fc4b1rma-yaklac59fc4b1m-desen-ve-yc3b6ntemleri.pdf> (03.08.2017).
43. Speros C. (2005) Health Literacy: Concept Analysis. **Journal of Advanced Nursing** 50(6): 633-640.
44. Tofthagen R. and Fagerstorm L. M. (2010) Rodgers' Evolutionary Concept Analysis – A Valid Method for Developing Knowledge in Nursing Science. **Scandinavian Journal of Caring Sciences** 24: 21-31.
45. Ülgen G. (2004) **Kavram Geliştirme**. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
46. Ünver S., Yıldırım M., Akyolcu N. ve Kanan N. (2014) Basınç Yaralarına İlişkin Kavram Analizi. **Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi** 22(3): 168-171.
47. Wagner D. and Bear M. (2009) Patient Satisfaction with Nursing Care: A Concept Analysis within a Nursing Framework. **Journal of Advanced Nursing** 65(3): 692-701.
48. Walker L. O. and Avant K. C. (1995) **Strategies for Theory Construction in Nursing**. (Third ed). Appleton-Century-Crofts, Norwalk.
49. Walker L. O. and Avant K. C. (2005) **Strategies for Theory Construction in Nursing**. (4th ed.) Upper Saddle River, NJ, USA.
50. Watson S. J. (1991) An Analysis of the Concept of Experience. **Journal of Advanced Nursing** 16(9): 1117-1121.
51. Weaver K. and Mitcham C. (2008) Nursing Concept Analysis in North America: State of the Art. **Nursing Philosophy** 9(3): 180–94.
52. Wilson J. (1963) **Thinking with Concepts**. Cambridge University Press, Cambridge.
53. Windle G. (2011) What is Resilience? A Review and Concept Analysis. **Reviews in Clinical Gerontology** 21(2): 152-169.
54. Wiseman T. (1996) A Concept Analysis of Empathy. **Journal of Advanced Nursing** 23(6): 1162-1167.
55. Xyrichis A. and Ream E. (2008) Teamwork: A Concept Analysis. **Journal of Advanced Nursing** 61(2): 232-241.
56. Ying-Siou L., Yen-Chun L. and Meei-Fang L. (2017) Concept Analysis of Safety Climate in Healthcare Providers. **Journal of Clinical Nursing** 26 (11-12): 1737–1747.
57. Yoder L. (1990) Mentoring: A Concept Analysis. **Nursing Administration Quarterly** 15(1): 9-19.
58. Zulkosky K. (2009) Self-Efficacy: A Concept Analysis. **Nursing Forum** 44(2): 93-102.